

het brede gebied van de computercriminaliteit. Voor deze vorm van criminaliteit zijn veel organisaties in toenemende mate kwetsbaar. De vermindering van deze kwetsbaarheid is een noodzaak die vraagt om bijzondere aandacht van diegenen die verantwoordelijk zijn voor de organisatie van de informatieverwerking in een bedrijf of instelling. De door de deskundigen aanbevolen maatregelen ter vermindering van de kwetsbaarheid hebben veelal consequenties voor de gehele organisatie en zijn van invloed op de wijze van werken van velen.

In dit jaar zal in het MAB een aantal artikelen worden opgenomen die handelen over de beveiliging van organisaties tegen computercriminaliteit. Ook zal aandacht worden besteed aan andere aspecten van kwetsbaarheid van organisaties ten gevolge van de automatisering.

Deze onderwerpen kunnen van belang zijn voor accountants, informatica-adviseurs, informatiemanagers, maar zeker ook voor diegenen die in algemene managementfuncties de verantwoordelijkheid dragen voor het doelgericht en in continuïteit functioneren van organisaties.

Accountantscontrole en schattingen

Drs. J. A. van Manen

Samenvatting

Ingegaan wordt op de betekenis van schattingen voor de jaarrekening en op de verantwoordelijkheid van de accountant dienaangaande.

In de jaarrekening worden zowel 'harde', uit registraties afgeleide gegevens als 'zachte', op schattingen gebaseerde gegevens verwerkt. De mate waarin de effecten van schattingen het beeld van de jaarrekening beïnvloeden kan per jaarrekening verschillen. Daarom is het van belang dat de normen voor de jaarrekening zodanig worden aangepast dat in de jaarrekening de op schattingen gebaseerde gegevens worden onderscheiden van de harde gegevens. De effecten van schattingen dienen in de jaarrekening zichtbaar te worden gemaakt.

De verantwoordelijkheid voor de schattingen ligt primair bij de leiding, de accountant dient de redelijkheid ervan te toetsen. Hij dient zich ervan te verzekeren dat hij de beschikking krijgt over de informatie die nodig is om de redelijkheid te kunnen beoordelen. Ook het toezichthoudend orgaan (de raad van commissarissen) heeft een verantwoordelijkheid ten aanzien van de redelijkheid van schattingen. De accountant dient toe te zien op een juiste en volledige informatiever-schaffing inzake schattingen door de leiding aan de raad van commissarissen.

1 De betekenis van schattingen

Een jaarrekening dient er toe de lezer ervan

Drs. J. A. van Manen is vennoot van Deloitte Dijker Van Dien en buitengewoon universitair hoofddocent accountancy, Rijksuniversiteit Groningen.

inzicht te verschaffen in de omvang en de samenstelling van resultaten in een achterliggende periode en in de omvang en de samenstelling van het vermogen per het einde van die periode. Om inzicht te kunnen verschaffen in de resultaten van een bepaald jaar en van het vermogen op een bepaald moment moeten aannames worden gemaakt omtrent gebeurtenissen die kunnen plaatsvinden in de toekomst.

De gegevens die worden opgenomen in een jaarrekening worden ontleend aan de administratie van de betreffende huishouding. De accountantscontrole richt zich derhalve op deze administratie. De resultaten en het vermogen van een huishouding in een bepaalde periode respectievelijk op een bepaald moment, kunnen echter niet los worden gezien van gebeurtenissen in voorliggende periodes en in de achterliggende periode. De transacties in een huishouding maken deel uit van cycli die de grenzen van de verslagperiode overschrijden. Dit betekent dat verwachtingen omtrent het verdere verloop van deze cycli een belangrijke rol spelen bij de opstelling en de controle van de jaarrekening. Deze verwachtingen zullen gebaseerd zijn op allerlei gegevens, deels ontleend aan de administratie van de huishouding en deels ontleend aan andere bronnen. Deze verwachtingen zullen worden omgezet in schattingen. Die schattingen zijn onmisbaar voor de samenstelling van de jaarrekening. Zij betreffen de financiële consequenties in de toekomst van gebeurtenissen die zich in of vóór de verslagperiode hebben voorgedaan.

Als voorbeelden van schattingen die veelal noodzakelijk zijn voor de opstelling en de controle van een jaarrekening kunnen worden genoemd schattingen inzake:

- de technische en economische levensduur van vaste activa;
- de courantheid en de mogelijke opbrengstwaarde van voorraden;
- het te verwachten (negatieve) resultaat op onderhanden werken;
- de oninbaarheid van uitstaande vorderingen;
- het toekomstig onderhoud;
- toekomstige claims, bijvoorbeeld in het kader van garantieverplichtingen of in het kader van produktaansprakelijkheid;

- de afloop van gerechtelijke procedures.

Gesteld kan worden dat vrijwel iedere post in de jaarrekening daarmee een element van onzekerheid heeft verkregen. Als uitzonderingen gelden onder meer de posten liquide middelen en aandelenkapitaal.

Accountantscontrole is met name gericht op het terugbrengen van onzekerheden voor de gebruiker van een jaarrekening. Het moge duidelijk zijn dat de mate waarin hij daarin kan slagen afhankelijk is van de mate waarin schattingen het beeld van een jaarrekening beïnvloeden. Een groter belang van schattingen betekent meer onzekerheden, ook na accountantscontrole.

Dat de onzekerheid, die het gevolg is van schattingen maar in beperkte mate kan worden weggenomen door accountantscontrole is het gevolg van twee belangrijke eigenschappen van deze schattingen:

- schattingen worden gebaseerd op allerlei gegevens. Slechts een deel daarvan wordt ontleend aan de voor de accountant controleerbare administratie. De overige gegevensbronnen zijn publikaties, marktnoteringen, correspondentie, notulen, mondelinge informatie, prijscouranten, etc. De juistheid en in het bijzonder de volledigheid van de gegevens uit deze bronnen zijn door de accountant niet in alle gevallen vast te stellen. Voor het verkrijgen van correspondentie, notulen en mondelinge informatie is hij afhankelijk van de medewerking van de leiding en hij kan slechts marginaal toetsen of deze medewerking con amore wordt gegeven. Met name vanwege die onzekerheid is bij accountants behoefte ontstaan aan de toepassing van de zogenaamde volledigheidverklaring van de leiding – ook wel genoemd bevestiging bij de jaarrekening; letter of representation;
- schattingen zijn het resultaat van de interpretatie van diverse gegevens. Deze interpretatie heeft een sterk subjectief karakter. Dat wil zeggen dat de interpretatie van gegevens ten behoeve van schattingen, tussen individuen die beschikken over dezelfde gegevens, aanzienlijk kunnen verschillen. Deze verschillen kunnen te maken hebben met verschillen in

deskundigheid maar ook met verschillen die meer in het karakter van de betreffende subjecten liggen (de één is van nature optimistischer dan de ander).

Afhankelijk van de situatie waarin (de leiding van) een huishouding verkeert kan sprake zijn van een behoefte tot flattering of deflattering van cijfers. Met name moet rekening worden gehouden met de wens van de leiding resultaten te egaliseren. De noodzaak om schattingen te maken bij de opstelling van de jaarrekening betekent in veel gevallen dat een mogelijkheid tot winstegalitatie voor de leiding aanwezig is.

Een te ver doorvoeren van het voorzichtigheidsbeginsel leidt er in veel gevallen toe dat het vermogen lager wordt voorgesteld dan noodzakelijk is. Men bereikt daarmee voor het heden een uitsstel van belastingen (voor zover de fiscus bereid is in deze voorzichtige benadering mee te gaan) en voor de ongewisse toekomst dat bij onverhoopt slechte resultaten uit verborgen reserves kan worden geput. Met name dat laatste kan betekenen dat het beeld in een jaarrekening in ernstige mate vertekend kan worden. In het bijzonder de informatiewaarde van de winst- en verliesrekening wordt daarmee negatief beïnvloed.

Schattingen zullen bijna altijd gepaard gaan met schattingsverschillen, dat wil zeggen dat de werkelijke uitkomsten bijna altijd anders zullen zijn dan de geschatte uitkomsten. Een schattingsverschil is niet altijd het gevolg van een schattingsfout. Een schattingsfout kan ontstaan doordat al dan niet opzettelijk voor de schatting gebruik is gemaakt van onjuiste of onvolledige gegevens, respectievelijk deze gegevens niet juist in de schatting zijn verwerkt. Met name vanwege het subjectieve karakter van schattingen is niet altijd vast te stellen of een gebleken schattingsverschil een gevolg is van een schattingsfout.

Schattingsverschillen kunnen elkaar compenseren maar ook versterken. Met name als onderlinge versterking van schattingsverschillen optreedt kan sprake zijn van een ernstige vertekening in het door de jaarrekening opgeroepen beeld. Stel bijvoorbeeld dat in de balans, opgenomen in de jaarrekening van enig jaar, de activa te

laag zijn ingeschat en de passiva te hoog; in het volgende jaar worden de activa te hoog ingeschat en de passiva te laag, dan zal de winst- en verliesrekening over dat volgende jaar een beeld verschaffen dat wijst op aanzienlijk betere resultaten dan in werkelijkheid behaald zijn.

Het moge duidelijk zijn dat de noodzaak om schattingen te maken een ernstige beperking is voor de zekerheid die de opsteller van een jaarrekening en de controlerende accountant aan de gebruiker van de jaarrekening kunnen verschaffen. Dit gegeven is bij accountants en bij veel opstellers van jaarrekeningen genoegzaam bekend. Bij veel gebruikers is dat gegeven niet bekend.

Aan dat laatste kan iets worden gedaan door goede voorlichting.

Belangrijker is wellicht dat de mate waarin schattingen het beeld van een jaarrekening beïnvloeden van jaarrekening tot jaarrekening kan verschillen. De mate waarin schattingen het beeld beïnvloeden kan de gebruiker van de jaarrekening slechts in beperkte mate vaststellen. Dat laatste kan worden gezien als een tekortkoming van de jaarrekening die wellicht kan worden opgelost door meer informatie dienaangaande in de jaarrekening zelf.

2 De redelijkheid van schattingen

In april 1988 verscheen een Statement on Auditing Standards van het AICPA, handelend over de accountantscontrole van schattingen.

Gesteld wordt dat het management verantwoordelijk is voor het maken van de schattingen en dat de accountant de redelijkheid (reasonableness) van deze schattingen dient te toetsen. De accountant dient kritisch (with an attitude of professional scepticism) zowel de objectieve als de subjectieve factoren in het schattingsproces te beoordelen. Aangegeven wordt welke procedures het management dient in te stellen ten behoeve van een zorgvuldige voorbereiding van de door het management zelf uit te voeren schattingen.

Het is de verantwoordelijkheid van de accountant de schattingen te toetsen en zekerheid te verkrijgen dat:

- 1 alle noodzakelijke schattingen zijn gemaakt;
- 2 de schattingen redelijk zijn;
- 3 de schattingen worden weergegeven conform de van toepassing zijnde accounting principles en adequaat worden toegelicht.

Dit laatste punt wordt verder niet uitgewerkt in de exposure draft.

Omtrent het eerste punt worden onder meer genoemd:

- het verkrijgen van informatie omtrent voorgenomen of te verwachten wijzigingen in de activiteiten van de huishouding en de branche waartoe de huishouding behoort;
- wijzigingen in de wijze waarop informatie wordt vergaard;
- informatie met betrekking tot juridische aangelegenheden (informatie van de advocaat van de huishouding);
- informatie uit notulen van vergaderingen van aandeelhouders, commissarissen, etc.

Ten behoeve van het tweede vereiste, het verkrijgen van zekerheid omtrent de redelijkheid van de schattingen wordt een aantal aanwijzingen gegeven. De accountant dient zich een oordeel te vormen omtrent de belangrijkste factoren die van invloed zijn op de schattingen. Aangegeven wordt dat de accountant in bepaalde gevallen behoefte heeft aan een schriftelijke bevestiging van de leiding inzake deze factoren en de gemaakte aannames. Bovendien wordt aangegeven hoe de accountant zich een oordeel kan verschaffen over de wijze waarop de schattingen tot stand zijn gekomen. In dat kader wordt onder meer genoemd het ontwikkelen van een onafhankelijke benadering van de schatting om de redelijkheid van de schatting van het management te toetsen. In de richtlijn wordt aangegeven dat de accountant zich niet alleen dient te richten op de redelijkheid van de individuele schattingen, maar ook naar de effecten van schattingen voor het beeld van de financiële overzichten als geheel. Gesteld wordt dat er een redelijk verschil kan bestaan tussen de schatting van het management en de schatting op basis van audit-evidence: een dergelijk verschil is aanvaardbaar, tenzij het totaal van alle schattingsverschillen de accountant wijst

op een mogelijke tendens in het cijfermateriaal. Tot zover de richtlijn van het AICPA.

De Canadese auteur Leslie geeft aan hoe men de evaluatie van het gecombineerd effect van mogelijke schattingswijzen kan beoordelen (Leslie, 1985). Hij onderkent in dat kader de volgende begrippen:

- de door de leiding gemaakte schatting (CE = client estimate);
- de door de accountant gemaakte schatting (AE = auditors' estimate);
- een interval van naar het oordeel van de accountant redelijke schattingen, met een benedengrens van (LZB = zone of reasonableness - lower boundary) en een bovengrens (UZB = zone of reasonableness - upper boundary).

Schattingen van de leiding die vallen buiten het interval worden verworpen als zijnde niet redelijk en schattingen van de leiding die er wel inpassen worden aanvaard.

Leslie onderkent het gevaar van een gecombineerd effect van schattingen voor diverse posten die weliswaar alle binnen een interval van redelijke schattingen vallen maar altijd aan dezelfde zijde van de schatting van de accountant. Hij geeft daarbij een voorbeeld waarbij meerdere actiefposten geschat worden: aan het einde van het ene jaar alle lager dan de schatting van de accountant, aan het einde van het tweede jaar alle hoger dan de schatting van de accountant; iedere schatting valt echter binnen het interval van redelijke schattingen. Daarbij kan een zodanige vertekening van het resultaat over het tweede jaar optreden dat sprake is van onredelijke schattingen.

Naar mijn oordeel zijn de benaderingen van zowel het AICPA als Leslie bijzonder nuttig. Duidelijk wordt aangegeven dat de accountant een verantwoordelijkheid heeft voor de redelijkheid van de schattingen.

Niettemin ben ik van oordeel dat de in de inleiding geschetste problematiek van schattingen slechts ten dele wordt opgelost. De beneden- en bovengrenzen voor redelijke schattingen zijn niet absoluut aan te geven. Daarbij komt dat de nadruk

dient te liggen op de verantwoordelijkheid van de leiding. Ik kan mij met name voorstellen dat de leiding bij iedere schatting goede argumenten heeft om deze zo laag, respectievelijk zo hoog mogelijk uit te doen komen. Het totaaleffect is wellicht voor de accountant niet aanvaardbaar maar voor de leiding waarschijnlijk wel. Deze leiding blijft zelf verantwoordelijk voor de schattingen in de jaarrekening. Dat neemt niet weg dat met name als het gecombineerde effect van de schattingen leidt tot een aanmerkelijke vertekening, de accountant de redelijkheid van iedere schatting bijzonder kritisch zal beoordelen. In het hierboven beschreven voorbeeld van Leslie zal de accountant voor zover dat gegeven het subjectieve en onzekere karakter van de schattingen mogelijk is toetsen of aan het einde van het tweede jaar dezelfde voorzichtigheid bij de schattingen wordt betracht als aan het einde van het eerste jaar.

Tenslotte nog een opmerking over het woord redelijkheid (reasonableness), zoals gehanteerd door Leslie e.a. Wellicht is het begrip aannemelijkheid hier meer van toepassing. Redelijkheid zegt iets over degene die de schattingen uitvoert en aannemelijkheid iets over de schattingen. De schattingen zijn object van onderzoek.

3 Uitwerking

De oplossing van de problematiek van schattingen in de jaarrekening vergt naar mijn oordeel uitwerking op een aantal terreinen.

In het bijzonder dient gewerkt te worden aan de ontwikkeling van normen dienaangaande op het gebied van de jaarverslaggeving, zorgvuldig bestuur (toepassing schattingsmethoden, documentatie inzake schattingen, informatieverschaffing aan het toezichthoudend orgaan, etc.) en accountantscontrole.

In het navolgende zal ik nog aandacht besteden aan:

- de jaarrekening;
- de wijze van schatten;
- de communicatie tussen de leiding en de accountant;
- de communicatie tussen de leiding en het toezichthoudend orgaan;

- de communicatie tussen de accountant en het toezichthoudend orgaan;
- de accountantsverklaring.

3.1 De jaarrekening

Het zou aanbeveling kunnen verdienen dat de normen voor de jaarrekening zodanig worden aangepast dat inzicht moet worden gegeven in de betekenis van de schattingen voor het beeld van de jaarrekening. De informatiewaarde van de jaarrekening zal aanmerkelijk toenemen als voor de lezer duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen 'matters of fact' en 'matters of opinion' of tussen 'harde' en 'zachte' cijfers. Belangrijk is dat de mate waarin het beeld bepaald wordt door 'zachte' cijfers verschillend is van jaarrekening tot jaarrekening. Daarom is de mate waarin op basis van een jaarrekening conclusies kunnen worden getrokken niet alleen afhankelijk van de deskundigheid van de lezer maar vooral ook van de specifieke informatie die over de 'zachte' cijfers in de jaarrekening wordt verschaft.

In dit kader past onder meer het vermelden van omvangrijke voorzieningen en waardecorrecties (inclusief die voor dubieuze debiteuren en incourantheid van voorraden), de verstrekking van overzichten van ouderdom van debiteuren en voorraden, het vermelden van marktprijzen voor voorraden waarvoor het vermoeden van incourantheid bestaat etc. Hierbij geldt uiteraard dat deze toelichtingen alleen opgenomen zouden moeten worden als dit bedragen van enige omvang betreft.

Hierin zou ook passen het vermelden en toelichten van te verwachten uitkomsten van processen. Een gedetailleerde vermelding kan echter de onderneming schaden. In bepaalde gevallen kan dit probleem worden ondervangen door voor de claim geen voorziening op te nemen maar wel een vermelding te geven van de hoogte van de claim en de visie van de leiding daarop. Het nadeel daarvan is echter dat het risico bestaat van een te hoge voorstelling van het vermogen. Daarom kan ik mij voorstellen dat toch in bepaalde (uitzonderings-) gevallen wordt volstaan met een 'verborgen' verwerking onder kortlopende schulden, respectievelijk kortlopende vorderingen. Soms kan het belang van goede informatie worden

overtroffen door andere belangen. In dit kader moet een onderscheid gemaakt worden tussen aan het publiek te verschaffen informatie (door middel van een te publiceren jaarrekening) en de informatie die wordt verschaft aan personen die verplicht zijn tot geheimhouding (zoals commissarissen). Er is geen reden om commissarissen relevante en gevoelige informatie te onthouden.

Naar mijn oordeel dienen ook de vrijval van de diverse voorzieningen en waardecorrecties te worden toegelicht. Daarbij dienen met name baten en lasten, die een gevolg zijn van verschillen tussen schattingen en de werkelijkheid, tot uitdrukking te worden gebracht.

Door middel van de schattingen heeft de bedrijfsleiding de beschikking over een instrument voor winstegalitatie. Hierdoor is een situatie ontstaan waarbij financiële analisten en andere gebruikers van de jaarrekening gewend zijn geraakt aan een historisch patroon van resultaten dat relatief vlak is. Grotere openheid omtrent schattingen (en dus ook omtrent de 'harde' cijfers) in de jaarrekening vermag niet te leiden tot een beteugeling van de mogelijkheden tot winstegalitatie. Wel zal een goede lezer van de jaarrekening (in het bijzonder de toelichting) meer gewaar worden omtrent het grillig verloop van bepaalde grootheden. Dit kan leiden tot een schrikreactie. Met name de angst voor deze schrikreactie, die de informatieverschaffers op hun beurt kunnen hebben, wettigt de verwachting dat een voorschrift tot grotere openheid zal stuiten op weerstanden bij de informatieverschaffers.

3.2 De wijze van schatten

Het maken van schattingen is in de eerste plaats van betekenis voor de besluitvorming van een onderneming. In het bedrijfsleven worden zeer uiteenlopende manieren van schattingen gehanteerd. De natte-vingermethode is beslist niet taboe bij veel huishoudingen. Bij andere huishoudingen worden zeer verfijnde op de wetenschap gefundeerde schattingen gehanteerd. Het lijkt niet wenselijk het hanteren van bepaalde schattingsmethoden voor te schrijven. Belangrijk is dat schattingen goed worden gedocumenteerd: vastleggen van berekeningen en beschouwin-

gen, notulen van besprekingen omtrent toekomstige ontwikkelingen etc.

3.3 Communicatie tussen de leiding en de accountant

Essentieel is dat de accountant voor zijn oordeelsvorming omtrent door de leiding uitgevoerde schattingen in zekere mate afhankelijk is van inlichtingen die de leiding moet verschaffen. Dit betreft dan gegevens omtrent zaken die (nog) niet hebben geleid tot registratie in de administratie van de huishouding. Bij veel vennootschappen bestaat een zodanige vertrouwensrelatie tussen accountant en leiding dat mag worden uitgegaan van een zo groot mogelijke openheid van de leiding. Met name als de leiding goede ervaringen heeft met de accountant als adviseur kan een goede basis bestaan voor een open communicatie.

Dit verschafft de accountant echter nog geen zekerheid. Een dergelijke zekerheid is ook niet te krijgen. Primair dient naar mijn oordeel te zijn een streven naar een vertrouwensrelatie. Als een dergelijke relatie ontbreekt zal een accountant zich zelf de vraag moeten stellen of continuering van de opdracht wenselijk is. Overdracht aan een collega is dan veelal aan te bevelen.

Overigens zij opgemerkt dat het voor de leiding van een huishouding van groot belang is om open met de accountant te communiceren. Het hantieren van het schattingselement voor de manipulatie van gegevens kan op termijn schadelijk zijn voor de leiding: slecht nieuws komt eens uit en onzorgvuldigheid bij de opstelling van een jaarrekening kan de leiding worden aangerekend. Een goed advies van een deskundige die zich onafhankelijk zal opstellen kan veel problemen voorkomen.

Het verdient aanbeveling dat de accountant de ernst van de zaak (van de schattingen) en de verantwoordelijkheid van de leiding daarvoor benadrukt. Dit kan onder meer door expliciete vraagstelling omtrent de volledigheid van de voor de schattingen noodzakelijke gegevens en het verzoek de gegeven antwoorden schriftelijk te bevestigen.

3.4 De communicatie tussen de leiding en het toezichthoudend orgaan

Gezien het belang van schattingen voor het te voeren beleid en voor de verantwoording daarover (de jaarrekening) verdient het aanbeveling dat het toezichthoudend orgaan (veelal: de raad van commissarissen) zich een oordeel vormt over gehanteerde schattingsmethoden en over het belang van schattingen. Ook in dit verband is een goede documentatie van groot belang.

Het verdient aanbeveling dat de rapportage van de leiding aan de toezichthouders zodanig gedetailleerd is, dat de betekenis van schattingen duidelijk naar voren komt. Bij schattingen van belangrijke grootheden zal ook achtergrondinformatie moeten worden gegeven; welke 'harde' gegevens zijn gehanteerd en hoe zijn deze verwerkt tot de geschatte gegevens (welk karakter had de interpretatie).

Uitgaande van de huidige normen voor de presentatie van informatie in de jaarrekening kan worden gesteld dat de commissarissen behoefte hebben aan meer informatie omtrent de schattingen dan door middel van de jaarrekening verstrekt wordt. Dat vraagt om afzonderlijke toelichtingen voor deze raad.

Naar mijn oordeel hebben commissarissen een verantwoordelijkheid voor de schattingen in de jaarrekening die verder gaat dan het kennisnemen van de jaarrekening en de daarbij gevoegde accountantsverklaring. De raad dient zich door de leiding te laten voorlichten omtrent de belangrijkste schattingen en de daarvoor gekozen uitgangspunten. Dit stelt commissarissen in de gelegenheid zich een zelfstandig oordeel te vormen omtrent de redelijkheid van de schattingen.

3.5 De communicatie tussen de accountant en het toezichthoudend orgaan

In het voorgaande is reeds aangegeven het belang van een goede informatieverschaffing door de leiding aan de toezichthouders omtrent schattingsmethoden en schattingen. Zowel in het belang van een adequate functievervulling door de toezichthouders als in het belang van de accountantscontrole dient de accountant zich een oordeel te vormen omtrent deze informa-

tierverschaffing. Onder meer aan de hand van de notulen van de vergaderingen van het toezichthoudend orgaan kan hij kennis nemen van de ideeën die bij het toezichthoudend orgaan leven inzake de schattingen.

Conform het bepaalde in artikel 393 lid 4 van BW 2 brengt de accountant jaarlijks verslag uit aan commissarissen en bestuur. Indien hij van oordeel is dat de door de leiding aan de commissarissen verschaft informatie omtrent de schattingen aanvulling behoeft kan hij in dat verslag deze aanvulling verstrekken.

Daarnaast is het aan te bevelen dat de accountant omtrent de schattingen met de commissarissen van gedachten wisselt in besprekingen (uiteraard in het bijzijn van de directie). Ook door de accountant op schrift gestelde beschouwingen kunnen in dit kader zinvol zijn.

3.6 De accountantsverklaring

Het moge duidelijk zijn dat de verantwoordelijkheid van de accountant voor in de jaarrekening opgenomen gegevens die zijn gebaseerd op schattingen een ander karakter heeft dan de verantwoordelijkheid voor de 'harde' cijfers. Men kan zich afvragen of dit moet worden vermeld in de accountantsverklaring.

Naar mijn oordeel is dat niet noodzakelijk. Belangrijk is dat de jaarrekening inzicht geeft in het onderscheid tussen wel en niet op schatting gebaseerde gegevens en dat de betekenis van de schattingen voor het beeld van de jaarrekening duidelijk tot uitdrukking wordt gebracht in de jaarrekening zelve. De accountant controleert zowel de harde gegevens als de schattingen en heeft daarmee een verantwoordelijkheid ten aanzien van de gehele jaarrekening. Die verantwoordelijkheid wordt het beste tot uitdrukking gebracht door een korte verklaring.

Literatuur

Auditing Standards Board, AICPA, *Exposure Draft, Auditing Accounting Estimates*, New York, 1987.

Bak, G. G. M., Commissaris en accountant TVVS, *Maandblad ondernemingsrecht en rechtspersonen*, Jrg. 25, 1982, pp. 29-32

Hoogendoorn, M. N., Winstegalitatie ('income smoothing'), *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde*, juli/augustus 1985, pag. 271 e.v.

- Leslie F C A, Donald A., The Audit of Accountancy Estimates, *CA Magazine*, January 1978, pag. 34 e.v.
- Leslie F C A, Donald A., *Materiality, The Concept and its Application to Auditing*, The Canadian Institute of Chartered Accountants, 1985.
- Muis, J. W., Onzekerheid en de accountant, *De Accountant*, Jrg. 92, 1985, pp. 2-8.
- NlvRA, *Accountant en Commissaris: Nazien en toezien/NlvRA*, Amsterdam; NlvRA, 1985 (brochure).
- Ophof, H. P. J., De getrouwheid van de accountantsverklaring, *De Accountant*, Jrg. 94, 1987; pp. 52-54.
- Praktijkboek commissarissen*/red. J. R. Glasz ... et al., Deventer: Kluwer, 1983.
- Raad voor de Jaarverslaggeving; *Richtlijnen voor de jaarverslaggeving*, Kluwer, Deventer.
- Wal, J. D. van der en Manen, J. A. van, Investigations, *Handboek Accountancy '84: Grondslagen en techniek van de accountantscontrole*/red. H. J. de Heer ... et al., Alphen aan den Rijn: Samsom, 1984.

Presentatie-effecten deelnemingen in

Drs. F. A. M. J. Faas

1 Inleiding

Voor de verwerking van deelnemingen in de jaarrekening staan volgens de wet diverse mogelijkheden ter beschikking. Deze onderscheiden zich van elkaar door de wijze waarop het resultaat van de deelneming in de winst- en verliesrekening moet worden verantwoord en de balanswaardering van de deelneming. De manier waarop de verwervende onderneming een deelneming in de jaarrekening verwerkt, is derhalve van invloed op het gepresenteerde resultaat en vermogen, alsmede de daaruit af te leiden rentabiliteit.

In dit artikel willen we de presentatie-effecten bij de waardering van deelnemingen zichtbaar maken en mogelijk ongewenste gevolgen daarvan signaleren, waarbij voor de volgende opzet is gekozen.

Na deze inleidende beschouwing bespreken we de wettelijke mogelijkheden voor het verwerken van deelnemingen in de jaarrekening. Daarbij ligt de nadruk op de verschillende manieren waarop opbrengst en waarde van de deelneming respectievelijk in resultatenrekening en balans kunnen worden opgenomen. De evaluatie van de wettelijke bepalingen richt zich vervolgens op het signaleren van de gevolgen die voortvloeien uit de keuzevrijheid bij het verwerken van deelnemingen in de jaarrekening. Met behulp van een aan de praktijk ontleend voorbeeld illustreren we daarna de bedoelde presentatie-effecten en enkele ongewenste gevolgen die daaruit kunnen voortvloeien. In de afsluitende paragraaf bekijken we tenslotte of en in hoeverre de Aanpassingswet

Drs. F. A. M. J. Faas is werkzaam bij de Algemene Rekenkamer, 's-Gravenhage.